

Katarzyna Kaczor-Scheitler

Uniwersytet Łódzki
Instytut Filologii Polskiej
ul. Pomorska 171/173, 90–236 Łódź, Polska
E-mail: kaczkat@op.pl

Zainteresowania naukowe: literatura religijna XVII wieku, w szczególności literatura okolicznościowa oraz ascetyczno-mistyczna

O KULCIE MARYJNYM DANIELA ZIELIŃSKIEGO W ŚWIETLE PRZEDMOWY POPRZEDZAJĄCEJ SZATĘ WZORZYSTĄ DOSKONAŁOŚCI (1649)

Przedmiotem artykułu jest problematyka „Przedmowy” poprzedzającej dzieło bernardyna z Alwerni Daniela Ziełińskiego, pt. „Szata wzorzysta doskonałości, zakonnicę w oczach Boskich zdobiąca i wszelkim stanom ludzi żyć duchownie pragnących pożyteczna” (Kraków 1649). W druku tym, zorientowanym na pobudzenie aktywności modlitewnej oraz pielęgnowanie życia religijnego, zwraca uwagę poprzedzająca „Przedmowę” dedykacja skierowana do Maryi, będąca wyrazem złożonego Jej przez autora hołdu oraz świadectwem jego osobistych doświadczeń. Artykuł unaocznia, że „Przedmowa” duchownego napisana została także dla potrzeb kultu maryjnego jako świadectwo pobożności doby potrydenckiej. W publikacji podjęto również zagadnienie kultu maryjnego w siedemnastowiecznym katolicyzmie polskim, co odzwierciedlały nabożeństwa, bractwa szkaplerzne i różańcowe, sodalicje mariańskie, wzrastająca rola sanktuariów maryjnych (m.in. Jasna Góra, Kalwaria Zebrzydowska) oraz wiążący się z tym ruch pielgrzymkowy. Pobożność maryjna rozpowszechniała się dzięki modlitewnikom, kazaniom, poezji religijnej oraz użytkowym książkom dewocyjnym.

SŁOWA KLUCZOWE: bernardyn, Daniel Ziełiński, dedykacja, kult maryjny, modlitewniki, pobożność doby potrydenckiej, sanktuaria maryjne.

Kult maryjny w dobie potrydenckiej – wprowadzenie

Kult maryjny na gruncie polskim wiązał się z przybyciem do kraju nowych formacji zakonnych wraz z ich dogmatami i nabożeństwami¹. Jego świadectwem stały się przydrożne kapliczki i Żale, których ślad znajdujemy później w Gorzkich żalach (Wojnowski 1957: 850).

Wyrazem żywego kultu maryjnego w siedemnastowiecznym katolicyzmie polskim była wzrastająca rola sanktuariów maryjnych, z Jasną Górą na czele, oraz wiążący się

¹ Stopniowo rozwijał się w Polsce benedyktyński kult Wniebowziętej, franciszkański – Matki Radosnej i Bolesnej, bernardyński – Niepokalanej, karmelitański – Szkaplerznej, dominikański – Różańcowej, jezuicki – Mariańskiej ascezy sodalicyjnej (Wojnowski 1957: 846–862).

z tym ruch pielgrzymkowy do cudownych obrazów Matki Bożej. Po potopie szwedzkim istotne znaczenie odgrywała Częstochowa, urastając do miana sanktuarium narodowego (Pirożyński 1957: 359–368). W 1673 roku powstał nowy zakon ku czci Maryi – Zgromadzenie Księży Marianów Niepokalanego Poczęcia NMP. Jego założycielem był Stanisław Papczyński (1631–1701). Kalwaria Zebrzydowska, będąca miejscem kultu Męki Pańskiej, w XVII wieku stała się także miejscem kultu maryjnego (dróżki NMP, praktyki maryjne związane ze świętem Wniebowzięcia, cudowny obraz NMP).

Popularnością cieszyły się bractwa szkaplerzne, różańcowe oraz sodalacje mariańskie (Bystron 1994: 319; Muczowski 1845), zakładane od końca XVI wieku przez jezuitów. Do istniejących już bractw krakowskich i lwowskich dołączyły nowe, między innymi u schyłku XVI wieku bractwo Różańcowe, w 1604 roku – bractwo Pocieszenia Najświętszej Marii Panny. Istniały również inne: Imienia Maryi, Matki Bożej Bolesnej, Zwiastowania NMP (Flaga 2004: 91; Kuźmak 1985: 1017–1018).

Znamienny dla Polaków kult maryjny ukształtował polską duchowość. Polacy obrali Maryję za Królową Korony Polskiej, co było wyrazem dążeń wielonarodowościowej szlachty polskiej do zjednoczenia się pod wspólnym sztandarem. Z czasem utworzone zostało święto NMP Królowej Polski. W związku z zagrażającymi niebezpieczeństwami ze strony innowierców powstawały w Kościele święta maryjne, a z już istniejącymi wiązało się dziękczynienie za ocalenie chrześcijaństwa (święto Najświętszego Imienia Maryi, święto NMP Różańcowej). Na przełomie stuleci XVII i XVIII uformowały się kolejne święta: NMP od wykupu niewolników (1696), NMP z góry Karmel (1726), NMP Bolesnej (1727)².

W dobie potrydenckiej o żywotności i nabożeństwach ku czci Maryi świadczyły modlitewniki (Głów 1978: 279–300; Litak 1973: 447–454; Zachara, Straszewicz 2008: 33–38). Ciesząca się popularnością *Harfa duchowna* (Kraków 1585) Marcina Laterny (1552–1598) (zob. Cieślak 2000: 23–48) oraz książka do nabożeństwa, zawierająca *Pozdrowienie Panny Maryjej, Godzinki o Pannie Maryjej* (Książka do nabożeństwa [bez tytułu], Kraków 1636)³, były w codziennym użytku wiernych. Popularność zdobyły również użytkowe książki dewocyjne, w postaci modlitewników i przewodników pątnicznych, drukowanych na Jasnej Górze z myślą przede wszystkim o pielgrzymach⁴.

Polską pobożność maryjną, począwszy od *Bogurodzicy*, charakteryzowały liczne utwory różnicowane gatunkowo i stylistycznie. Pobożność ta rozpowszechniała się dzięki literaturze okolicznościowej oraz poezji religijnej (Nieznanowski 1959: 37–61; Nowicka-Jeżowa 2009–2011: 180–185). Świadectwem wiary chrześcijańskiej i miłości do Najświętszej Marii Panny były powstające wiersze, hymny, poematy, dedykacje, kazania (zob. *Przedziwna Matka Stworzyciela Swego...* 2008; *Kazania maryjne...* 2014). Czyciele Maryi dedykowali

² Na temat czci Maryi w liturgii zob. Nadolski 1991: 137–142. Pisze o tym również Sokołowska (2008: 41) w odniesieniu do aspektów religijności sarmackiej.

³ Egzemplarz rejestruje Estreicher (1894: 248); Estreicher (1908: 481).

⁴ Drukarnia na Jasnej Górze zaczęła powstawać w 1692 r., szczególnie zaangażowanie w tym przedsięwzięciu przypisuje się ówczesnemu prowincjałowi paulinów polskich o. Mikołajowi Szotarewiczowi. Na temat jasnogórskiego piśmiennictwa dewocyjnego, wśród którego szczególne miejsce zajmowały modlitewniki maryjne, zob. Bubel 2010: 33–52.

Jej swoje utwory, które powstawały z potrzeby serca. Wespazjan Kochowski w *Ogrodzie panińskim* (Kraków 1681) za pomocą alegorii oraz metafory przedstawił tysiąc sześćset określiń Maryi (zob. Czyż 1995: 19–48; Pawlak 2001: 17–32; Pawlak 2003: 161–183; Gruchała 2003: 145–160). Przejawy popularyzacji kultu maryjnego oraz prywatnej pobożności maryjnej odnajdujemy w dedykacji i *Przedmowie* Daniela Zielińskiego, które poprzedzają jego *Szatę wzorzystą doskonałości, zakonnicę w oczach Boskich zdołączając i wszelkim stanom ludzi żyć duchownie pragnących pożyteczną* (Kraków 1649).

W okresie potrydenckim wykształciły się formy duchowości maryjnej, zachęcające wiernych do „przeżywania chrześcijaństwa w szkole Maryi” (Napiórkowski 2016: 179). Świadectwem tego było „święte niewolnictwo” wobec Matki Bożej i naśladowanie Jej cnót. Idea niewolnictwa jako praktyka całkowitego oddania się Maryi rozwinęła się w pełni w XVII wieku, przybierając nazwę „doskonałego nabożeństwa” (Napiórkowski 2016: 179). Pionierem pobożności maryjnej, realizującym postawę oddania się na własność Maryi, był przede wszystkim francuski kapłan, św. Ludwik Maria Grignon de Montfort. Jego *Traktat o prawdziwym nabożeństwie do Najświętszej Maryi Panny*, rozwijający „konceptję niewolnictwa duchowego jako dobrowolnego i ufego poddania Maryi” (Napiórkowski 2016: 179), stanowił tego potwierdzenie.

Ideę „świętego niewolnictwa” wobec Matki Bożej w Polsce zaczęli propagować jezuici. Wyrazem takiej postawy były dzieła jezuickich autorów. Franciszek Stanisław Fenicki (Foenicjusz) wydał w 1632 roku w Lublinie dzieło pt. *Mariae mancipium* („Niewolnik Maryi”), zaś Jan Chomętowski, przyjaciel autora, w tym samym roku opublikował je w polskim przekładzie, pt. *Pętko B. Panny Maryjej albo sposób oddawania się jej za niewolnika* (Górski 1986: 170–171, 216–217). Symbolem „niewolników Maryi” był noszony przez nich łańcuszek przypominający okowy z napisem *Ego Mancipium Mariae* (Górski 1986: 170–171). Karmelici zaś, poprzez nabożeństwo oraz bractwo szkaplerzne, szerzyli kult Niepokalanego Poczęcia NMP. Pierwsze bractwo Niepokalanego Poczęcia NMP powstało w latach trzydziestych XVII wieku w Krakowie przy kościele św. Jakuba (Flaga 2004: 99, 140). Mariańska szkoła duchowości wiele zawdzięcza wspomnianemu wyżej św. Stanisławowi Papczyńskiemu, propagującemu kierunek życia duchowego skoncentrowany na bliskiej relacji z Bogiem oraz na kulcie Niepokalanego Poczęcia.

Daniel Zieliński – sylwetka twórcza

Daniel Zieliński (zm. 1664)⁵, bernardyn, teolog, do zakonu wstąpił w 1630 roku. W latach 1649–1650 był kaznodzieją i kronikarzem w Alwerni⁶. Następnie pełnił obowiązki kapelana

⁵ Używał kryptonimów: „Ieden z Oycow Bernardynow”, „Ieden Kapłan Oycow Bernardynow”, podpisywał się również: „Zyczliwy w Chrystusie Bogomodlca X. Daniel Zakonu ś. Franciszka Obser.”.

⁶ Daniel Zieliński zapoczątkował w klasztorze w Alwerni kronikę w 1649 r., lata wcześniejsze opracował na podstawie relacji ustnej o. Piotra Poznańczyka i w oparciu o posiadane dokumenty. Kronika ta w rzeczywistości była brudnopisem, w którym o. Zieliński starał się zebrać wszystkie informacje o tym klasztorze, aby następnie wpisać je do właściwej kroniki. Niestety jego śmierć przekreśliła te plany, a kolejni kronikarze wszystkie informacje wpisywali do księgi przez niego założonej (Knapik 2014: 12, 36, 112).

w Chrzanowie u kasztelana bieckiego Samuela Andrzeja Dembińskiego i zyskał w jego osobie hojnego dobrodzieja klasztoru⁷. Od 1652 roku sprawował kilka funkcji: spowiednika siostr bernardynek u św. Agnieszki w Krakowie, tymczasowego mistrza nowicjuszy w klasztorze w „Żłóbku” w Krakowie oraz kaznodziei w Tarnowie (1653–1656). Do klasztoru w Alwerni wrócił w 1661 roku, obejmując obowiązki wikarego, a w latach 1662–1664 gwardiana (przełożonego domu zakonnego). Zmarł 22 lutego 1664 roku i pochowany został w grobowcu zakonnym (Wyczawski 1981: 551; Knapik 2014: 50, 51, 54).

Niezależnie od pracy duszpasterskiej Daniel Zieliński oddawał się także pisarstwu. Oprócz wspomnianej kroniki, mającej charakter raptularza lub brudnopisu, w której spisywał on szczegółowo wszystkie wydarzenia z przeszłości klasztoru, był także autorem dzieł skierowanych do zakonnic, przywołanej wyżej *Szaty wzorzystej doskonałości* oraz *Ogrodu lilij duchownych Barankowi Bożemu, w klasztorze krakowskim Jagnieszki Świętej panien zakonnych reguły Franciszka Świętego...* (Kraków 1661). W pierwszym z nich, składającym się z trzech części, omówił istotę doskonałości zakonnej (cz. I), jej wzory (cz. II) oraz warunki do jej zaistnienia (cz. III). W drugim zaś, za pomocą metafor przestrzennych (ogrodniczo-botanicznych), wychwalał żywot zakonne. Klasztor dla niego był ogrodem podzielonym na grządki-kwatery, w których pielęgnuje się życie wewnętrzne i dąży do osiągnięcia doskonałości. Do „grządek” tych wiodą ścieżki, czyli „sposoby osiągania – wypracowywania zalet i cnót. Wszystko to, jak w każdym ogrodzie, otoczone jest ochronnym płotem, który w życiu wewnętrznym zastępuje rekolekcje i rozmyślenia” (Nowak 1985: 222).

W kolejnym dziele, *Manuale Seraphicum* (Kraków 1661), metodycznym podręczniku ujętym w formie katechizmowych pytań i odpowiedzi, przeznaczonym dla braci zakonnej, księży i kleryków, popularnym w środowisku franciszkanów i skierowanym do nowicjuszy, Zieliński zdefiniował pojęcie doskonałości. Do układu pracy wykorzystał „palce” z objawień św. Mechtyldy, symbolizujące „różne doskonałości” (Estreicher 1912: 343–344).

„Naświętszej na niebie i na ziemi po Bogu, Pannie i Matce Bożej Maryjej...” – dedykacja *Szaty wzorzystej doskonałości*

Szata wzorzysta doskonałości poprzedzona została dedykacją skierowaną do Maryi jako „Mistrzynie niebieskiej”, przyobleczonej w złotą szatę i ozdobionej „wzorami wszelkich doskonałości i darów Boskich”: „Naświętszej na niebie i na ziemi po Bogu, Pannie i Matce Bożej Maryjej, w szacie złotej chwały wszelkiej świętobliwości i darów Bożych wzorami ozdobionej, przy Synu swoim, Królu nieba i ziemi wiecznie będącej. I wszystkich duchownie żyć pragnących, Patronce i Przewodniczce. Ta szata wzorzysta doskonałości oddaje się i poświęca” (Dedykacja, s. 3).

⁷ Ten stuletni staruszek chętnie gościł u siebie zakonników. Co sobotę dawał klasztorowi płat mięsa, zazwyczaj wołowego, a także kupował sukno na habitę, oprócz tego przekazywał rocznie jedno lub dwa wiadra wina i po kilka kóp zboża każdego gatunku. W ostatnim roku życia, kiedy skończył sto lat, opiekę nad nim sprawował właśnie o. Zieliński, a gdy kasztelan zmarł, na jego pogrzeb zjechało się blisko trzydziestu zakonników z klasztorów w Alwerni, Krakowie i Kalwarii Zebrzydowskiej (Knapik 2014: 51).

Zadedykowanie dzieła Boskiej Rodzicielce było wyrazem hołdu złożonego Jej przez autora oraz oznaką „wiecznego niewolnictwa” wobec Niej. To także świadectwo osobistych doświadczeń bernardyna i jeden z dowodów wdzięczności duchownego za uratowanie mu życia. Przewlekła choroba Zielińskiego sprawiała bowiem, że niejednokrotnie ocierał się on o śmierć. Tak było w 1649 roku, kiedy przybył do Alwerni i rozpoczął pisanie kroniki, jak również w roku 1662. Swoje dwukrotne ozdrowienie uważał on za prawdziwy cud za wstawiennictwem Matki Bożej Pocieszenia, której obraz znajdował się w jednym z ołtarzy w alwernijskim kościele. Trzeciego cudu jednak już nie doświadczył, gdyż umęczony chorobą zmarł (Knapik 2014: 53–54).

Dzielko Zielińskiego zalecane było „chciwym duchownych nauk i skłonny do doskonałości” (*Przedmowa*, s. 8), dla których Maryja, przyobleczone we „wzorzystą doskonałości szatę”, powinna być przykładem cnót, gdyż „nosić się w takich szatach, jest podobać się Bogu, dać dobry inszym przykład [...]” (*Do czytelnika*, s. 15).

Już pierwsze zdanie *Przedmowy*, pełniące funkcję *exordium*, eksponowało wartość i rolę ksiąg, które w przeciwieństwie do ulotnej pamięci potrafią ocalić myśli od zapomnienia: „Co pamięć ludzka utraci, to księga przechowywa i ruiny w rozumie ludzkim restaurować umie, z której okazji z dawna drugą pamięcią nazwana jest” (*Przedmowa*, s. 5). Wiedzę przechowaną w pamięci powinno się utrwalac poprzez lekturę ksiązek duchowych, które uczą, w jaki sposób postępować i wskazują wzory godne naśladowania. Zakonnik zaakcentował za pomocą *contrarium* nieocenioną wartość „ksiąg nabożnych”, które przekazują „naukę o Bogu i dobrach wiecznych”, o miłości Bożej, potrafią pocieszyć i wskazywać człowiekowi „sposoby do otrzymania zbawienia wiecznego”. Dzieła te przewyższają ksiązki traktujące o dobrach materialnych, które, co prawda, zabawią i ucieszą człowieka, ale tylko docześnie.

Zieliński zaakcentował nie tylko znaczenie „ksiąg duchowych”, ale przez ich pryzmat wartość swojego dzieła. Było to również swoistego rodzaju deklarowane przez pisarza zapewnienie o wysokiej jakości przedkładanej ksiązki. Bowiem, jak pisał zakonnik:

[...] w polszczyźnie jednak nie tak wiele ich się znajduje, które jeśli wydane bywają, za szerokością miejsc i długością czasów, potrzebującym dostawać się nie mogą. Z tej okazji ta ksiązeczka, która piórem tylo napisana być miała, aby wielom służyła, za instancją niektórych osób do druku się podała (*Przedmowa*, s. 7–8).

Zamieszczony w *Przedmowie* topos skromności autora („[...] ta ksiązeczka, która piórem tylo napisana być miała”), to zarazem skierowana do odbiorców zachęta bernardyna do przeczytania lektury i wyniesienia z niej duchowych korzyści. Dzieło to nakłaniać miało czytelników do nieustannego ćwiczenia się w doskonałości. Jego wartość podnosiła adresatka dedykacji – Maryja, którą duchowny otaczał szczególną chwałą. Ona, jako wzór życia chrześcijańskiego, pokory, wiary i oddawania czci Bogu, powinna być dla zakonnika najdoskonalszym przykładem:

Obrała sobie [Ksiązeczka – K.K-S.] wynieść pod tytułem i obroną Przenaświętszej Matki Bożej Panny Maryjej, aby tym skutecznie chciwym duchownych nauk i skłonny do doskonałości

zalecona była, którym Ty sama, Mistrzynie niebieska, w złotej szacie wzorami wszelkich doskonałości i darów Boskich ozdobiona [...] (*Przedmowa*, s. 8).

Zieliński, dokonując deskrypcji doskonałości zakonnej, powołał się na autorytet Maryi, będącej „przedniejszej godności między Pannami i Oblubienicami Chrystusowymi”. Zamierzał dzięki temu wzmocnić swój wywód, uczynić swą wypowiedź bardziej wiarygodną. Zawarta w *Przedmowie* laudacja lśniącej nieskalaną czystością Maryi miała za zadanie zachęcić człowieka do wpatrywania się w Jej cnoty oraz do aktywności w dążeniu do czynienia dobra. W zakończeniu *Przedmowy* zakonnik umieścił *petitio* do Bożej Rodzicielki o „przyozdobienie” dusz nabożnych ową „szatą wzorzystą” oraz o sprawowanie przez Nią nad nimi pieczy: „[...] nablizsza przy Królu nieba i ziemie jako Matka Jego stojąc, tę wzorzystą doskonałości szatę Tobie na znak wiecznego niewolnictwa mego i żarliwości czci Twojej oddana, duszom pobożnym oddaj i aby przybrane w niej zawsze nosiły się, miłościwie opatruj” (*Przedmowa*, s. 8). Okazanie w dedykacji wdzięczności adresatce wiązało się z prośbą o dalsze oferowanie przysługi (Czekajewska 1962: 36–37).

O Szacie wzorzystej doskonałości – zarys problematyki

Szata wzorzysta doskonałości pełniła rolę przewodnika duchowego, gdyż wskazywała przykłady do naśladowania, nakłaniała do przemiany i duchowego rozwoju w celu osiągnięcia doskonałości. Służyć miała zakonnikom przystępującym do nowicyjatu⁸ oraz ludziom różnych stanów „żyć duchownie pragnących” za poradnik w drodze do Boga i wieczności. Świadczy o tym nie tylko rozbudowany tytuł druku, ale również jego część skierowana *Do czytelnika*, w której bernardyn zachęcał zarówno zakonnice, jak i ludzi wszelkiego stanu do „przywdziewania szat” podobających się Bogu, czyli do rozwijania w sobie zalet i kultywowania wartości. Podkreślał, że dzięki tym „klejnotom cnót świętych” można zostać wprowadzonym na „gody niebieskie” (*Do czytelnika*, s. 15), czyli w wyniku wewnętrznego doskonalenia – osiągnąć zbawienie.

Dzieło bernardyna, jak już pisano, składa się z trzech części. W pierwszej z nich autor podjął między innymi następujące aspekty: czym jest doskonałość (art. 1), pomoce doskonałości (art. 2), przez co doskonałość bywa nabyta (art. 3), o trojakiej drodze doskonałości: oczyszczającej, oświecającej i jednoczącej (art. 4, 5, 8, 16), o szkodach, które przynoszą afekty niemartwione (art. 6), o przestrodze w umartwieniu (art. 7), rozeznanie, co się przez modlitwę świętą rozumie (art. 9), o modlitwie bogomyślnej albo rozmyślanii (art. 10), co czynić, by modlitwa była skuteczniejsza (art. 11), o pożytecznych afektach podczas modlitwy (art. 12), o różnych skutkach modlitwy świętej (art. 13), o przeszkodach podczas modlitwy (art. 14), o przestrodach względem modlitwy (art. 15), o pociechach duchownych (art. 17), o różnych zabawach i doskonałych sposobach życia (art. 20), o ostrożności, którą powinni mieć bogomyślni (art. 22), o przeszkodach w bogomyślności (art. 23). Zieliński

⁸ W egzemplarzu przechowywanym w Archiwum Norbertanek Zwierzynieckich (dalej: ANZ) u dołu karty widnieje odręcznie zapisana adnotacja: „do nowicyjatu ta książka należy” (egz. ANZ, nr 861).

pojęcie doskonałości zdefiniował w oparciu o autorytety Kościoła: „Naprzód tedy według Doktorów świętych i wszystkich duchownych doskonałość, na którą zakonne osoby ściślej są obowiązane, jest złączenie się z Bogiem w miłości i zupełne zjednoczenie wolej ludzkiej z wolą Bożą [...]” (D. Zieliński, *Szata wzorzysta doskonałości*, cz. I, art. 1: *Doskonałość na czym należy*, s. 20).

Część drugą duchowny poświęcił różnym wzorom cnót świętych, między innym trzem cnotom teologicznym (wzór 1), czterem cnotom kardynalnym (wzór 2), ślubom zakonnym (wzór 3), pilności chwały Bożej (wzór 4), czystości i pokojowi sumienia (wzór 5), ćwiczeniu się w różnych cnotach (wzór 6). W ostatniej części przedstawił warunki do zaistnienia doskonałości oraz wytyczne: *Jako do przyjmowania Naświętszego Sakramentu gotować się mamy* (1), *Jako co dzień duchownie komunikować możemy* (2), *Jako do pokarmu cielesnego przystępować mamy* (3), *Jako przygotowanie do pacierzy czynić powinniśmy* (4), *Jako dzień każdy skutecznie odprawimy* (5), *Jako w każdym uczynku naszym duchowny pożytek mieć możemy* (6), *Instrumenta, któremi może kto przyść do wysokiej doskonałości* (10), *Westchnienia serca w miłości Bożej zapalające* (11), *Lament Męki Pańskiej króciuchny* (12), *Polecanie się nabożne Naświętszej Pannie* (13), *O usługujących chorym* (15), *Jako do śmierci dobrej gotować się mamy* (16), *Jako na stan wieczności z tego świata wesoło przenieść się mamy* (17), *Testament i zupełne człowieka chorującego Bogu oddanie się* (18).

Szata wzorzysta doskonałości jest dziełem wskazującym człowiekowi drogę do osiągnięcia doskonałości. W poszczególnych częściach bernardyn skupił się na różnych sposobach, które mają pomóc człowiekowi w jego „duchowym postępku”. Autor zawarł wskazówki, które stopniowo wprowadzane w życie chrześcijanina doprowadzić go miały do osiągnięcia doskonałości. Podkreślenia wymaga, że w druku, który poprzedzony został dedykacją skierowaną do Maryi i *Przedmową*, tylko jeden rozdział (rozd. 13, cz. III) bezpośrednio odnosił się do Bożej Rodzicielki. Zieliński zamieścił w nim zalecenie, by w drodze do osiągnięcia doskonałości polecić się w nabożnych modlitwach Najświętszej Pannie.

Podsumowanie

Szata wzorzysta doskonałości zorientowana była na pobudzenie aktywności modlitewnej, a zatem duchowej, na pielęgnowanie życia religijnego, co wynikało z przynależności autora do zakonnej społeczności bernardynów alwernijskich. Twórca przekazu świadom był przydatności tej „księgi nabożnej”, której lektura powinna „rozpalać” człowieka do miłowania Boga, nakłaniać do oddawania czci Maryi oraz pogłębiać duchowość chrześcijanina. Dedykacja Daniela Zielińskiego zawierała elementy wyrażające pochwałę, podziękowanie, zachętę i prośbę. Motywem wyboru adresatki ze strony autora był podziw dla Jej cnót oraz wyraz wdzięczności za otrzymane od Niej dobrodziejstwa i dary. Duchownemu z pewnością chodziło również o to, aby podeprzeć swą książkę autorytetem, a także zyskać dla niej aprobatę i powodzenie wśród czytelników, zwłaszcza z kręgu klasztornego.

Bibliografia

BUBEL, D., 2010. Jasnogórskie piśmiennictwo dewocyjne w XVII–XVIII wieku. Recepcja modlitewnika Ksawerego Augustyna Rottera „Ucieczka grzeszników albo nabożny zasmuconych rekurs do dzielnej cudami Częstochowskiej Matki”. *Biblioteka*, 14, 33–52.

BYSTRONŃ, J. S., 1994. *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce. Wiek XVI–XVIII*. Wstęp J. Tazbir. T. 1. Warszawa: Trzaska, Evert i Michalski.

CIEŚLAK, S., 2000. „Harfa duchowna” – modlitewnikowy bestseller jezuita Marcina Laterny (1552–1598). *Nasza Przeszość*, 93, 23–48.

CZEKAJEWSKA, A., 1962. O listach dedykacyjnych w polskiej księżce XVI wieku. *Roczniki Biblioteczne*, R. 6, 1–2, 21–55.

CZYŻ, A., 1995. Sarmata – niewolnik Matki. Družbicki, Montfort i „Ogród panieński” Kochowskiego. In: Red. K. Maliszewski, K. Obremski. *Barok – sarmatyzm – „Psalmodia”. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Zakład historii nowożytnej, Toruń 22–23 września 1993*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 19–48.

ESTREICHER, K., 1894. *Bibliografia polska*. T. 13. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego.

ESTREICHER, K., 1908. *Bibliografia polska*. T. 22. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego.

ESTREICHER, K., 1912. *Bibliografia polska*. T. 24. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego.

FLAGA, J., 2004. *Bractwa religijne w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku*. Lublin: Wydawnictwo KUL.

GŁÓW, K., 1978. Chrystocentryzm kultu Maryi. In: Red. B. Bejze. *W kierunku chrześcijańskiej kultury*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 279–300.

GÓRSKI, K., 1986. *Zarys dziejów duchowości w Polsce*. Kraków: „Znak”.

GRUCHAŁA, J. S., 2003. Metaforyka maryjna „Ogrodu Panieńskiego”. In: Red. D. Chemperek. *Wespazjan Kochowski w kręgu kultury literackiej. Materiały z konferencji „Wespazjan Kochowski w trzechsetlecie śmierci i kultura literacka”, Lublin – Kazimierz Dolny 13–14 listopada 2000 roku*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 145–160.

KACHEL, J., 2004. *Bernardyni 1453–2003. Kapłani i bracia zakonnicy prowincji polskich oraz kustodii św. Michała na Ukrainie*. T. 5. Warta: Klasztor Ojców Bernardynów.

KANTAK, K., 1933. *Bernardyni polscy*. T. 1–2. Lwów: Nakł. Prowincji Polskiej OO. Bernardynów.

Kazania maryjne..., 2014. *Kazania maryjne*. Wyd. i oprac. R. Mazurkiewicz i K. Panuś. Kraków: Wydawnictwo UNUM.

Klasztory..., 1985. *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*. In: Red. H. E. Wyczawski. Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwo Bernardynów „Calvarianum”.

KNAPIK, D., 2014. *Bernardyni alwernijscy. Dzieje klasztoru oo. Bernardynów w Alwerni 1616–2010*. Kraków: Księgarnia Akademicka.

KUŹMAK, K., 1985. Bractwo kościelne. IV. Maryjne. In: Red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski. *Encyklopedia katolicka*. T. 2. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1017–1018.

LITAK, S., 1973. Z dziejów kultu M. Boskiej Częstochowskiej w XVII–XVIII wieku. Sprawa zasięgu społecznego. In: Red. B. Bejze. *Z zagadnień kultury chrześcijańskiej*. Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 447–454.

MUCZKOWSKI, J., 1845. *Bractwa jezuickie i akademickie w Krakowie*. Kraków: Drukarnia Uniwersytecka.

NADOLSKI, B., 1991. *Liturgika*. T. 2: *Liturgia i czas*. Poznań: Pallottinum.

NAPIÓRKOWSKI, A. A., 2016. *Maryja jest piękna. Zarys mariologii i maryjności*. Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II.

NIEZNAŃOWSKI, S., 1959. Matka Boska w poezji baroku i czasów saskich. In: Oprac. M. Jasińska, Z. Jastrzębski, T. Klak, S. Nieznanowski, A. Paluchowski, S. Sawicki. *Matka Boska w poezji polskiej*. T. 1: *Szkice o dziejach motywu*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 37–61.

NOWAK, L., 1985. Katolickie książki z Polski w okresie rekatolicyzacji na Śląsku (teologia praktyczna). *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*, 18, 209–228.

NOWICKA-JEŻOWA, A., 2009–2011. *Barok polski między Europą i sarmacją. Część pierwsza: Profile i zarysy całości*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton.

PAWLAK, W., 2003. O wyobraźni religijnej Wespazjana Kochowskiego – „Ogród Panieński”. In: Red. D. Chemperek. *Wespazjan Kochowski w kręgu kultury literackiej. Materiały z konferencji „Wespazjan Kochowski w trzechsetlecie śmierci i kultura literacka”, Lublin – Kazimierz Dolny 13–14 listopada 2000 roku*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 161–183.

PAWLAK, W., 2001. Twórczość Wespazjana Kochowskiego wobec popularnej literatury religijnej (na przykładzie „Ogrodu panieńskiego”). In: Red. R. Ociecek przy współudziale M. Barłowskiej. *Sarmackie theatrum*. T. 2. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 17–32.

PIROŻYŃSKI, M., 1957. Obrona Jasnej Góry w roku 1655. *Homo Dei*, R. 26, 3, 359–368.

Przedziwna Matka Stworzyciela Swego..., 2008. *Przedziwna Matka Stworzyciela Swego. Antologia dawnej polskiej poezji maryjnej*. Wybór, oprac. i wstęp R. Mazurkiewicz. Warszawa: Wydawnictwo Księży Marianów MIC.

SOKOŁOWSKA, K., 2008. *Świeckich drogi do świętości w hagiografii sarmacko-barokowej*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Wydział Teologiczny.

WOJNOWSKI, J., 1957. Rozwój czci Matki Bożej w Polsce. *Homo Dei*. R. 26, 6, 846–862.

WYCZAWSKI, H. E., 1957. *Alwernia. Dzieje klasztoru oo. Bernardynów*. Kraków: Archiwum Prowincji OO. Bernardynów.

WYCZAWSKI, H. E., 1981. Daniel Zieliński. In: Red. H. E. Wyczawski, J. R. Bar. *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich (Bernardyni i Franciszkanie Śląscy, Franciszkanie Konwentualni, Klaryski oraz Zgromadzenia III Reguły)*. Warszawa: Archiwum Prowincji OO. Bernardynów, 551.

ZACHARA, M., STRASZEWICZ, M., 2008. *Maryja*. VI. Kult. A. Liturgiczny; B. Pozaliturgiczny. In: Red. E. Ziemann. *Encyklopedia katolicka*. T. 12. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 33–38.

ZIELIŃSKI, D., 1649. *Szata wzorzysta doskonałości, zakonnicę w oczach Boskich zdobiąca i wszelkim stanom ludzi żyć duchownie pragnących pożyteczna*. Kraków: druk. F. Cezarego.

Katarzyna Kaczor-Scheitler

University of Lodz, Poland

Research interests: religious literature of the 17th century, in particular, special literature and aesthetic-mystical literature

ON THE CULT OF MARY OF DANIEL ZIELIŃSKI IN THE LIGHT OF THE PREFACE TO *SZATA WZORZYSTA DOSKONAŁOŚCI* (1649)

Summary

This article presents the issues tackled in the “Preface” to *Szata wzorzysta doskonałości, zakonnicę w oczach Boskich zdobiąca i wszelkim stanom ludzi żyć duchownie pragnących pożyteczna* (*The Patterned Robe of Perfection Worn by the Nun before the Eyes of God and Useful to All People Wishing to Lead a Spiritual Life*) (Kraków 1649) by Daniel Zieliński, a Bernadine from Alwernia. Noteworthy in this

work, orientated toward awakening prayer activity and promoting religious life, is the dedication to Mary, which constitutes an expression of the tribute to Mary made by the author as well as a testimony of his personal experience. The article shows that the “Preface” was written for the purpose of the cult of Mary and constitutes a testimony of the spirituality of the post-tridentine era. The author also reflected on the cult of Mary in Polish Catholicism, as manifested in the christenings, scapulars and rosaries, Marian Sodalities, the increasing role of sanctuaries to Mary (including Jasna Góra, Kalwaria Zebrzydowska) and the related pilgrimage movement. The cult of Mary was spread through prayer books, sermons, religious poetry and devotional books.

KEY WORDS: Bernadine, Daniel Zieliński, dedication, cult of Mary, prayer books, sanctuaries to Mary, spirituality of the post-tridentine era.

Pateikta / Submitted 2015 12 10

Priimta / Accepted 2017 07 14